

Samenvatting MER Natuurontwikkeling Vlijmens Ven en Honderd Morgen

Waterschap Aa en Maas

4 december 2012

Definitief rapport

9W7660

HASKONING NEDERLAND B.V.
WATER

Boschveldweg 21
Postbus 525
5201 AM 's-Hertogenbosch
+31 73 687 41 11 Telefoon
info@den-bosch.royalhaskoning.com E-mail
www.royalhaskoning.com Internet
Arnhem 09122561 KvK

Documenttitel Samenvatting MER Natuurontwikkeling
Vlijmens Ven en Honderd Morgen

Verkorte documenttitel Samenvatting

Status Definitief rapport

Datum 4 december 2012

Projectnaam MER NN Moerputten - Vlijmens Ven

Projectnummer 9W7660

Opdrachtgever Waterschap Aa en Maas

Referentie 9W7660/R00008/501324/DenB

Auteur(s) drs. Marc Giesberts

Collegiale toets drs. Arend de Wilde

Datum/paraaf 4 december 2012

Vrijgegeven door ir. Annette van den Berg

Datum/paraaf 4 december 2012

SAMENVATTING

Inleiding

In de gebieden Vlijmens Ven en Honderd Morgen is het Waterschap Aa en Maas voornemens natuurontwikkeling op gang te brengen dan wel te versterken. In dit kader is te voorzien dat ontgronding gaat plaatsvinden. Ter ondersteuning van de besluitvorming over de verlening van een ontgrondingsvergunning en van een op te stellen projectplan Waterwet wordt een milieueffectrapport opgesteld.

Vlijmens Ven en Honderd Morgen maken deel uit van de Ecologische Hoofd Structuur en het Natura2000 gebied 'Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek'. Vlijmens Ven en Honderd Morgen bestaan voornamelijk uit akkers, hooi- en weilanden. Er zijn in het gebied van oudsher bijzondere water-, moeras- en graslandvegetaties aanwezig. In de afgelopen decennia is het vóórkomen van deze vegetaties sterk afgenomen en kwalitatief verslechterd.

In het verleden maakten overstromingen onderdeel uit van het natuurlijk watersysteem rondom 's-Hertogenbosch en stroomden het Vlijmens Ven en de Honderd Morgen onder water bij piekafvoeren van de beken en de Maas. Herkenbaar overblijfsel is de uit de 13e eeuw daterende Heidijk. Door de aanleg van kades en ingrepen ten behoeve van landbouw, bebouwde omgeving en infrastructuur vinden (vrijwel) geen overstromingen meer plaats en is door grondwaterwinning, drainage en peilverlagingen de kweldruk verminderd. De aan het oorspronkelijke watersysteem aangepaste half-natuurlijke graslanden zijn daardoor sterk afgenomen of verdwenen. De belangrijkste oorzaken van achteruitgang van half-natuurlijke graslanden zijn bemesting en het verlagen van het grondwaterpeil. Voor herstel van deze natuurwaarden zijn maatregelen nodig. Het overheidsbeleid (Europees en nationaal) kiest voor behoud en herstel van deze natuurwaarden.

De voorgenomen activiteit

De maatregelen worden afgestemd op de te realiseren natuurdoelen, namelijk de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura2000 gebied en natuurbeheertypen van de ecologische hoofdstructuur (samengevat in tabel) en op de visie op het watersysteem (de GGOR¹ inrichtingsvisie).

Code	Nederlandse naam	Doelstelling
H3140	Kranswierwateren	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit
H6410	Blauwgraslanden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit
H6510A	Glanshaverhooilanden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit
H7140A	Overgangs- en trilveen	Behoud oppervlakte en kwaliteit*
H1059	Pimpernelblauwtje	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie tot een duurzame populatie van ten minste 8.000 volwassen individuen.
H1061	Donker pimperlblauwtje	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie tot een duurzame populatie van ten minste 2.000 volwassen individuen.
H1145	Grote modderkruiper	Behoud oppervlakte en kwaliteit voor behoud populatie
H1149	Kleine modderkruiper	Behoud oppervlakte en kwaliteit voor behoud populatie
H1831	Drijvende waterweegbree	Behoud biotoop en kwaliteit voor behoud populatie

¹ Gewenst grond- en oppervlaktewater regime.

De maatregelen hebben betrekking op het instellen van een vast oppervlaktewaterpeil en het verlagen van het nutriëntengehalte in de bovengrond, zodat de gewenste vegetaties zich kunnen ontwikkelen. De natuurontwikkeling richt zich op een oppervlakte van in totaal 180 hectare in het Vlijmens Ven en 55 hectare in de Honderd Morgen. Het Waterschap Aa en Maas wil in 2013 de uitvoering van de maatregelen voor 170 hectare starten. Uiterlijk in 2015 moeten de maatregelen gerealiseerd zijn.

Besluitvorming

Voor dit project stelt het Waterschap een projectplan Waterwet op en vraagt een ontgrondingsvergunning aan, waarbij conform artikel 9a van de ontgrondingsverordening van de provincie Noord-Brabant kan worden volstaan met een melding. Het milieueffectrapport ondersteunt de besluitvorming. Voor de activiteiten binnen het project is een passende beoordeling uitgevoerd. In aanloop naar de milieueffectrapportage is een Notitie Reikwijdte en detailniveau opgesteld, die begin 2012 ter visie heeft gelegen. De Commissie voor de m.e.r. heeft advies gegeven over de notitie. Zienswijzen zijn niet ingediend. Na advies over het MER en het doorlopen van de benodigde procedures kan het Waterschap het project uit gaan voeren.

Gebiedsproces

Medio jaren '90 startte de vorming van de ecologische hoofdstructuur in het gebied. De landbouwsector liet zich aanvankelijk moeilijk overtuigen van deze 'natuurclaim'. Om tot de gewenste (natuur)inrichting te komen, moest het gebied verworven worden. Natuurmonumenten heeft vanaf 1996 tot recentelijk in 2012 delen van het gebied gekocht, maar ook percelen buiten de EHS-begrenzing als ruilgrond. Door het toepassen van kavelruil kreeg Natuurmonumenten meer en meer percelen in het gebied in eigendom, bestemd voor natuurdoelen. Langzaam maar zeker ontstond vertrouwen in de streek. Met de kavelruil van 2012 werd het proces formeel afgesloten. Nagenoeg de gehele ecologische hoofdstructuur is verworven en vrijgemaakt voor natuurdoelen.

Achtergrond

In de huidige situatie is zichtbaar dat de landbouw een zwaar stempel heeft gedrukt op de inrichting van het gebied: ontwatering door het graven van sloten, ophoging en egalisatie van percelen en de plaatsing van stuwen. De ruilverkaveling in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw heeft geleid tot de vorming van relatief grote percelen en het verdwijnen van het reliëf in het gebied. Door verandering in de landbouw werd in toenemende mate snijmais geteeld, dat gepaard ging met het toedienen van drijfmest. Mestgift heeft tot gevolg gehad dat de bovengrond en het oppervlaktewatersysteem sterk belast zijn door nutriënten. Deze nutriënten staan het ontwikkelen van nieuwe natuur in de weg. De omzetting van landbouwgrond naar natuur verloopt dus niet zonder aanvullende maatregelen.

In het kader van de planvorming is bodemkundig, hydrologisch en ecologisch onderzoek uitgevoerd als input voor de aanpak en keuzes voor de natuurontwikkeling in Vlijmens Ven en Honderd Morgen. Daarnaast is geprofiteerd van leerervaringen die elders zijn opgedaan en is een bijeenkomst met landelijke experts georganiseerd op het gebied van natuurontwikkeling. Zij hebben vanuit diverse vakgebieden hun kennis ingebracht.

Beoordeelde varianten

Om in het Vlijmens Ven en in de Honderd Morgen de gewenste plant- en diersoorten te ontwikkelen zal het water- en bodemsysteem aangepast moeten worden. Vrijwel overal is er een aanpassing van de grondwaterstanden nodig en is er een overschot aan nutriënten. Het doel is niet om een maximale oppervlakte voor één vegetatietype te creëren, maar juist een samenhangend mozaïek van vegetatietypen, omdat dit veerkracht aan het ecologisch systeem geeft en de hierdoor verkregen diversiteit leefgebied oplevert voor de gewenste dier- en plantensoorten.

Bepaald is dat het aanpassen van het oppervlaktewaterpeil het hele jaar door (tot een stuwpeil van 1,6 m+NAP voor Vlijmens Ven en 1,9 m+NAP voor de Honderd Morgen) en het afgraven van (delen van) percelen passende maatregelen zijn. Omdat de natuurontwikkeling beïnvloedt wordt door niet of nauwelijks grijpbare factoren als bodemsamenstelling, ijzer- en calciumgehalte en de verhouding daartussen, aanwezigheid van kwel en de samenstelling daarvan, en inundatie, is het precieze eindresultaat niet te voorspellen. Op hoofdlijnen is wel duidelijk welke vegetatietypen, habitattypen en leefgebieden hierdoor zullen ontstaan. Door sturing tijdens de uitvoering van de maatregelen en door gericht beheer kan richting gegeven worden aan de ontwikkelingen.

Er zijn binnen de genoemde passende maatregelen drie varianten uitgewerkt:

- Maximale oppervlakte aan Glanshaverhooiland,
- Maximale oppervlakte aan Blauwgrasland,
- Een mix van Glanshaverhooiland en Blauwgrasland.

Per variant zijn maatregelpakketten onderzocht. Zo'n maatregelpakket heeft betrekking op de omgang met de huidige sloten, voormalige (nu dichtgegooide) sloten, delen met een kleilaag en delen zonder een kleilaag. Aan de hand van de beoordeling van milieueffecten is één variant gekozen als voorkeursalternatief.

Milieueffecten

Er is ingegaan op het effect voor beschermde gebieden en beschermde soorten. Ten aanzien van barrièrewerking (het doorsnijden van leefgebieden of verbindingzones en geïsoleerd raken van populaties) zijn de maatregelen als licht positief beoordeeld. Er zijn geen verschillen tussen de drie varianten. Verstoring van nesten, holen en leefgebied kan eenvoudig voorkomen worden door graafwerkzaamheden buiten het broedseizoen uit te voeren. De drie varianten zijn niet onderling onderscheidend. Er is tijdens de aanleg een licht negatief effect te verwachten. Met het oog op de instandhoudingsdoelstelling Natura2000 is vastgesteld dat Glanshaverhooiland Max en de variant Glanshaverhooiland – Blauwgrasland Mix sterk positief scoren, en Blauwgrasland Max positief. Gelet op de uitgevoerde Passende Beoordeling (Royal HaskoningDHV, 2012) wordt met voldoende zekerheid vastgesteld dat er geen kans op significant negatieve effecten bestaat. De maatregelen hebben een positieve invloed op de ecologische kwaliteit van het gebied en dragen bij aan het bereiken van de natuurbeheertypen. Voor de variant Glanshaverhooiland-Blauwgrasland Mix geldt dat in sterkere mate dan voor de varianten Glanshaverhooiland Max en Blauwgrasland Max.

De huidige bodemprofielen en bodemkwaliteit zijn het resultaat van jarenlange landbouwkundige grondbewerking. Het afgraven van de nutriëntenrijke toplaag van (delen van) percelen geeft geen belangrijk effect, omdat er niet of nauwelijks gesproken kan worden over het vóórkomen van een oorspronkelijk bodemprofiel en omdat het verwijderen van de sterk nutriëntenbelaste bovengrond een herstel van de oorspronkelijke voedselarme uitgangssituatie is.

Voor de drie varianten varieert het effect van licht positief tot neutraal. Door het afgraven verbetert de bodemkwaliteit, omdat historische belasting met nutriënten en eventuele aanwezig stortmateriaal (dat lokaal in een sloot is aangetroffen) wordt verwijderd. Het effect is positief tot sterk positief. Omdat de historische zaadbank door het landbouwkundig gebruik al geheel is verdwenen, is hierop ook geen effect te verwachten.

Door het instellen van een vast peil is er in de winter een toename van de kwel. In de zomerperiode neemt de kwel af, waarbij in het Vlijmens Ven wel sprake blijft van kwel, maar in de Honderd Morgen de kwel omslaat naar inzijging.

De combinatie van het verlagen van het maaiveld en het verhogen van het stuwpeil leidt tot een verhoging van de gemiddelde voorjaars grondwaterstand en de gemiddeld laagste grondwaterstand. 's Winters reikt de grondwaterstand op veel plaatsen tot aan maaiveld en treedt er zelfs afvoer via maaiveld op. Deze situatie is gewenst voor de ontwikkeling van blauwgraslanden. Omdat zomer- en winterpeil gelijk worden getrokken, leidt de effectbeoordeling tot een positieve score ten opzichte van de huidige situatie. Dit benadert immers veel meer een natuurlijke situatie dan een geforceerd en tegennatuurlijk verschil tussen zomer- en winterpeil. Door afname van de beschikbaarheid en stopzetten van de toestroom van nutriënten van buiten het plangebied, pakken de maatregelen ook positief uit voor de oppervlaktewater- en grondwaterkwaliteit. Er is geen verschil tussen de varianten.

Vanwege de hydrologisch geïsoleerde ligging van het Vlijmens Ven en de Honderd Morgen zijn er vrijwel geen effecten op de omgeving. Water beweegt voornamelijk naar het gebied toe, zowel in de huidige situatie als in de toekomstige situatie met aangepaste stuwpeilen en verlaagd maaiveld.

De maatregelen die deel uitmaken van de varianten hebben - op termijn - invloed op de landschappelijke karakteristiek en structuur. De relatieve eenvormigheid van akkerbouwland en graslanden maakt plaats voor een mozaïek aan vegetatietypen. In het verleden gedichte sloten, kunnen deels weer open gegraven worden. De natuurontwikkeling en de doorwerking daarvan op de landschappelijke karakteristiek, structuur en beleving is wat wordt beoogd in het provinciale en gemeentelijke beleid: het draagt bij aan de versterking van de landschappelijke karakteristiek. De beleving van dat natuurlijke landschap als bezoeker aan het gebied sluit aan bij dat van de buitenrand van de Moerputten. Denk hierbij aan verschillende typen graslanden, vaak bloemrijk, soms moerasig en doorsneden door sloten. Sommige sloten zijn open en hebben vooral kranswiervegetaties welke geheel onder water staan. In andere sloten is sprake van moerasvegetatie en zelfs enige verlanding met op de oever wat ruigte en struweel. Vooral langs de randen van het gebied zal ook wat struweel staan. Dit is van belang om te zorgen voor voldoende luwte voor de vlindersoorten en zorgt tevens voor een compartimentering van het landschap. In de winter is het gebied open en nat. In de zomer ziet het er buiten de sloten droger uit en staat het vol grassen en kruiden. Het effect van de maatregelen op de landschappelijke karakteristiek en structuur wordt daarom positief beoordeeld voor alle drie de varianten.

Bij het ontwerp van de maatregelen is rekening gehouden met het bestaande cultuurhistorische landschap wat vooral bepaald wordt door het ontginningspatroon van de vele parallelle sloten en de open graslanden. De maatregelen tasten de bestaande cultuurhistorische kwaliteiten in het gebied niet aan, maar zullen deze eerder versterken door gedeeltelijk herstel van het slotenpatroon.

Door de maatregelen vindt (voorzover nu bekend) geen aantasting plaats van archeologische monumenten en/of resten. De effectbeoordeling leidt tot een neutrale score.

In de aanlegfase (graafwerk en grondtransport) zal hinder ontstaan door het gebruik van wegen en de daarmee samenhangende effecten op geluidsoverlast, verkeershinder en een beperkte bereikbaarheid en stofhinder. Dit is een tijdelijke situatie. Omdat de geluidsproductie van graafmachines en vrachtwagens vergelijkbaar is met dat van landbouwvoertuigen en veelal slechts gedurende enkele dagen optreedt, wordt het geluidseffect neutraal beoordeeld. Graafmachines en vrachtwagens beïnvloeden de luchtkwaliteit door de uitstoot van NOx en fijn stof. Omdat de tijdelijke en zeer beperkte extra stikstofdepositie noodzakelijk is voor de aanzienlijke toename van kwaliteit en oppervlakte van de habitattypen, en door het afgraven juist een enorme stikstofvracht uit het gebied zal verdwijnen, scoren de maatregelen neutraal. Tijdelijk treedt een toename van verkeersbewegingen op, wat een licht negatieve situatie oplevert voor met name vogels en zoogdieren.

Voorkeursalternatief

Als voorkeursalternatief komt de variant 'Glanshaverhooiland blauwgrasland Mix' naar voren. Doorslaggevend voor de keuze voor deze variant is de constatering dat Glanshaverhooiland – Blauwgrasland Mix het best voldoet aan de doelstellingen uit de Natura2000 visie. Voor de overige criteria zijn er weliswaar verschillen tussen de varianten, maar deze zijn niet zo gewichtig dat ze daarin verschil aanbrengen.

Beoordeling voorkeursalternatief

Bij slechts twee criteria ('verstoring nesten, holen en leefgebied' en 'hinder door werkverkeer') is sprake van een (tijdelijk) licht negatief effect. Geconcludeerd wordt dat de voorgenomen activiteit zoals uitgewerkt in het voorkeursalternatief (dat wil zeggen inclusief de in het ontwerp opgenomen mitigerende maatregelen) een sterk positief milieueffect heeft voor de onderscheiden thema's.